
Od Redakcji.

Ochrona Zabytków 6/1 (20), 1-5

1953

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OCHRONA ZABYTKÓW

ROK VI

NR 1 (20)

OD REDAKCJI

Życie Mikołaja Kopernika przypada na okres wielkich przemian gospodarczych, społecznych i kulturalnych: Odrodzenie, humanizm, reformacja głęboko wstrząsnęły podstawami średniowiecznego świata. „Był to największy postępowy przewrót — pisze Engels — jaki ludzkość kiedykolwiek do owych czasów przeżyła, epoka, która wymagała olbrzymów i olbrzymów zrodziła, olbrzymów myśli, uczucia i charakteru, wszechstronności i wiedzy.“¹

Jednym z takich „olbrzymów“, „olbrzymów“ myśli i wiedzy był Mikołaj Kopernik. Myłne i krzywdzące jest bowiem powszechne mniemanie, że był on t y l k o genialnym astronomem. Kopernik był par excellence człowiekiem Odrodzenia o wszechstronnej wiedzy i zainteresowaniach. Obok umiłowanej astronomii prowadzi on badania z zakresu matematyki i medycyny, prawa i teologii, ekonomii politycznej i geografii. Nie jest przy tym zasklepionym w nauce teoretykiem. Wprost przeciwnie, ogromna jego wiedza służy mu do celów praktycznych: działa jako

¹ Fryderyk Engels, *Dialektyka przyrody*. Warszawa 1952, Książka i Wiedza, s. 8.

Ryc. 1. Frombork, pow. braniewski — widok ogólny.

Ryc. 2. Zamek w Olsztynie.

znany lekarz, jako świetny administrator majątków kapituły warmińskiej, jako polityk, ekonomista i prawnik; sam buduje instrumenty do swych obserwacji astronomicznych, wykreśla zegary słoneczne, pisze traktaty o poprawie monety. Jako humaniście nie obca mu jest sztuka rymowania i praca pędzlem; znany jest jego kult dla sztuki antycznej.

Wszechstronność wykształcenia zdobywa Mikołaj Kopernik dzięki gruntownym dwunastoletnim studiom w Akademii Krakowskiej i uniwersytetach włoskich. Na stałe wraca on do kraju w r. 1503 i osiada początkowo w Lidzbarku Warmińskim. W r. 1512 przenosi się do Fromborka, gdzie w wieży zachodniej urządza pracownię i gdzie w nader prymitywnych warunkach prowadzi swe badania.

Kopernik nie zaniedbuje jednak działalności polityczno-społecznej. W następnych latach widzimy go w Olsztynie jako administratora dóbr kapitulnych, jako obrońcę miasta przed Krzyżakami czy jako komisarza królewskiego do spraw zagospodarowania zniszczonej wojną Warmii. Zdumiewa wprost, jak przy tak ruchliwym trybie życia znajduje on czas na badania naukowe, w tym bo-

Ryc. 3. Lidzbark Warmiński — dziedzińiec zamkowy.

Ryc. 4. Lidzbark Warmiński — widok miasta. Litografia Boisa wg Höpfnera z r. 1832/33.

wiem okresie powstają główne zręby dzieła „*De revolutionibus orbium coelestium*“.

Praca ta jest dziełem całego życia Kopernika. Koncepcja obalenia ptolemeuszowskiego systemu układu wszechświata nurtuje go już w czasach studiów we Włoszech. Wykształca ją i precyzuje już jako człowiek dojrzały w okresie swego pobytu na Warmii. Decyzję oddania dzieła do druku podejmuje w ostatnich latach życia tak, iż praca ta ukazuje się dopiero w r. 1543, to jest w roku śmierci Mikołaja Kopernika.

Teorie kopernikowskie, wprowadzające nowe, rewolucyjne zasady układu wszechświata spotkały się z ostrą krytyką tak ze strony przywódców reformacji, jak i kościoła katolickiego, który dzieło „*De revolutionibus...*“ wciąga na indeks ksiąg zakazanych, by skreślić je z tego indeksu dopiero w pierwszej połowie XIX w.

Wielkość dzieła Mikołaja Kopernika polega przede wszystkim na jego rewolucyjności, na przeciwstawieniu skamieniałej nauce scholastycznej — nowej, postępowej nauki.

„Nauka — pisze Stalin — dlatego właśnie nazywa się nauką, że nie uznaje fetyszów, nie boi się podnieść ręki na to, co się przeżyło, co jest stare, i że czujnie przysłuchuje się głosowi doświadczenia, praktyki. Gdyby było inaczej, nie mielibyśmy w ogóle nauki, nie byłoby, powiedzmy,

Ryc. 5. Orneeta, pow. braniewski — kościół farny z 1. poł. XV w.

astronomii i wciąż jeszcze musielibyśmy poprzestawać na zmurzonym systemie Ptolemeusza, nie mielibyśmy biologii i wciąż jeszcze pocieszalibyśmy się legendą o stworzeniu człowieka, nie mielibyśmy chemii i wciąż jeszcze poprzestawalibyśmy na zaklęciach alchemików“.¹

* * *

Uchwała Światowej Rady Pokoju o uczczeniu roku 1953, jako roku kopernikowskiego w 410 rocznicę jego śmierci, zobowiązuje cały polski świat kultury i nauki do jak najbardziej wyteżonej pracy, by przez naukowe opracowania, obchody i wystawy uczcić pamięć wielkiego uczonego.

Służba konserwatorska również podjęła na swoim odcinku wyteżoną pracę i roztoczyła opiekę nad zabezpieczeniem i częściową rekonstrukcją zabytków związanych z życiem i działalnością Mikołaja Kopernika.

Przeprowadzono analizę historyczną, w wyniku której ustalono dom w Toruniu, w którym urodził się i spędził dziecięce lata Mikołaj Kopernik. W starym gmachu akademii krakowskiej — Collegium Maius, gdzie przebywał i studiował Kopernik, zlikwidowano XIX-wieczne przeróbki pseudogotyckie, przywracając budowli wygląd z przetłomu XV/XVI wieku. Przystąpiono do rekonstrukcji, przebudowywanej kilkakrotnie, wieży

¹ Józef Stalin, Zagadnienia leninizmu. Warszawa 1950, Książka i Wiedza, s. 504.

kopernikowskiej we Fromborku, celem doprowadzenia jej do pierwotnego stanu. W toku jest również porządkowanie najbliższego otoczenia wieży.

Równoległe do prac zabezpieczających w budynkach, związanych z życiem Kopernika, przeprowadzono zabiegi konserwatorskie nad przyrządami astronomicznymi, których używał wielki astronom w swych pracach badawczych, bądź też dokonano rekonstrukcji takich przyrządów.

Konserwacją objęte są również obiekty takie, jak epitafium Kopernika w katedrze fromborskiej oraz zachowane portrety wielkiego astronoma.

Wiele problemów i prac konserwatorskich, związanych z pamiątkami po Mikołaju Koperniku, znajduje się w trakcie opracowywania naukowego. Problem konserwacji zegara słonecznego na zamku w Olsztynie, wykreślonego własnoręcznie przez wielkiego astronoma, wymaga sumiennych badań matematycznych. Nie rozstrzygnięta jest również sprawa rekonstrukcji pomostu przy wieży zachodniej we Fromborku, z którego Kopernik prowadził obserwacje nieba oraz badał ruchy planet i gwiazd.

Do rozwiązania tych i wielu innych zagadnień niewątpliwie przyczyni się cenny zbiór archiwaliów kapituły fromborskiej, zawarty w piętnastu skrzyniach, przekazanych nam w bieżącym roku przez Związek Radziecki. Materiały te rzucą nowe światło na wiele niejasnych dotychczas zagadnień z życia Mikołaja Kopernika, dadzą też historykom sztuki i architektom wytyczne przy pracach rekonstrukcyjnych i konserwatorskich.

Bliższe szczegóły prac konserwatorskich przeprowadzanych w roku kopernikowskim dla uczczenia pamięci wielkiego astronoma są omówione w artykułach tego numeru.

Niniejszy zeszyt „Ochrony Zabytków“, poświęcony zagadnieniom konserwatorskim, związanym z Kopernikiem, oddajemy z myślą włączenia się do manifestacyjnej akcji uczczenia pamięci wielkiego Polaka — człowieka i uczonego.